

Nemzetiségekből nemzetek lettek

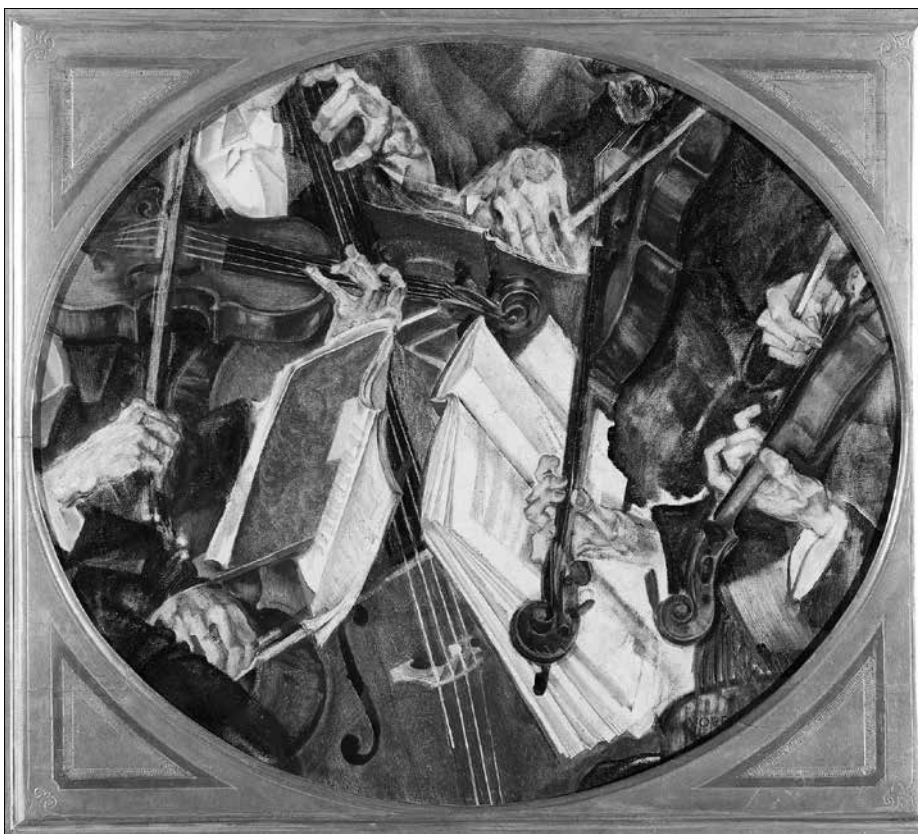
Új horizontok Közép-Európában, 1914-1938

Július elsejétől Ausztria az Európai Unió soros elnöke, így a nemzetközi érdeklődés is megélenkült iránta. A budapesti Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, valamint a bécsi Belvedere közreműködésével a BOZAR néven ismert brüsszeli Palais des Beaux-Arts épületében szeptember 21-től január 20-ig tart nyitva az a képzőművészeti kiállítás, amely a *New Horizons in Central Europe, 1914-1938* címet kapta. Miután a Habsburg Birodalom – amelyet egyesek „a népek börtönének” neveztek – felbomlott, számos utódállam jött létre, amelyek részben továbbfejlesztették a közös hagyományt, részben azzal gyökeresen szakítva, teljesen új irányokat kerestek: hol párhuzamosan haladtak, hol pedig keresztezték egymás útjait. A három szervező ország a közel négyszáz oldalas kísérő katalógus tizenkilenc tanulmányának szerzőit (akik közül öten magyarok) az érintett térség legtávolabbi sarkaiból is toborozta. A helységneveket tizennégy nyelven közlik: az Osztrák-Magyar Monarchia hivatalos – német s magyar – szóhasználata mellett cseh, horvát, szlovén,

szlovák, olasz, lengyel, román, ukrán, szerb, orosz, héber-jiddis valamint ladino változatban (latin betűs, cirill és héber átíratban is).

Az első világháború ellenségeskedései és kényszerű elszigetelődései után a földrész művészei között megindult a kölcsönös kapcsolatteremtés, leküzdv a politikai és világnézeti határvonalakat. A világpolgári törekvések keretében nemzetközi alkotócsoportok születtek – időnkénti közös kiállításokkal, valamint nyári szabadterei táborokkal – és állandósultak a külföldi tanulmányutak. Mindez Európában a stílusok szabad áramlását tette lehetővé, és a művészek témaválasztásban is közeledtek egymáshoz, átfedések is történtek. A bemutatott időszakban kialakult örvendetes pezsgésnek a faszizmus, a náciizmus térnyerése és a második világháború kitörése vetett véget. A különféle nacionalizmusok jelenkori felerősödése idején tanulságos szemléletváltásra készített például Alfons *Mucha* Szláv eposz sorozatából „Szigetvár védelme a török ellen Miklász Zrinszky horvát bán által 1566-ban” című olaj tanulmánya

1913-14 tájáról, vagy *Rippl-Rónai* József ezzel egykorú Menetelő francia katonái – a kitörő patriotizmus jegyében. A harctéri események sodrában született Alfred *Kubin* vegyes technikájú Gyalogsági támadása, Przemyszl kazamatája és Orosz előőrsé vagy Bajor őrszeme. Művésznevéhez illően, Bohumil *Kubišta* a kubizmus jegyében alkotta meg 1915-ben a Pula elleni légitámadást és a parti ágyúk flotta elleni bevetését apokaliptikus vízióba sűrítve. Már a tragikus végkifejlést vetíti előre Albin *Egger-Lienz* Tiroli népfelkelőjének búcsúztatása vagy *Mednyánszky* László Menekülőinek drámaian összetorlódott szekérsora a füstfel-

Maximilian Oppenheimer:
Klingler-Quartett (1917)

Copyright Belvedere Wien

Kádár Béla: Városképi híddal (1921 k.)

Szent István Király Múzeum – Deák Gyűjtemény, Székesfehérvár

Barcsay Jenő: Vörös fiúk (Munkások) 1928 k.

Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest

hővel eltakart viharos égbolt alatt. A haditudósításra mozgósított festőművészek közül Anton Kolig daliás lovassági főhadnagyának vagy Wolfgang Schaukal dragonyos egyenruhás önarcképének ellentételezése Egon Schiele kucsmás-szakállas orosz hadifoglya, Mednyánszky útszéli lerogyva erőt gyűjtő, leszert szerbiai harcosa. Merőben groteszk értelmezést adnak Josef Lada karikatúrái, amiket Jaroslav Hašek regénye, a Švejk, egy derék katona kalandjai a világháborúban című regénye 1926-os prágai kiadásához készített. Jan Štursa bronz szobra (Sebesült, 1916), Vaszary János pokrócba burkolózott, hóban bukducsoló férficsoportja és Robert Angerhofer szögesdróton fennakadt, rohamsisakos katonateteje, már-már pusztán szürkébe hajló színekkel örökítették meg a valóságos tragédiát.

Köszöntünk ember a forradalomban! – hirdeti a vörös felirat Kassák Lajos és Uitz Béla Budapesten szerkesztett, de Bécsben kiadott, a Ma címet viselő irodalmi és művészeti folyóirata „1919. májusi demonstratív különszáma” címodalán. Ezt Bortnyik Sándor lendületes metszete, fekete-fehér ritmusokkal, míg Berény Róbert „Fegyverbe! Fegyverbe!” jelzavát ordító matróza öleli körbe mozgósító erővel...

A béke bukolikus hangulatát árasztja Bernáth Aurél – a húszas évek elején festett – Primitív apoteózisának szerelmespárja, a szelíd lankán legelésző marhával, Berény Róbert kerti karosszékekben ülő nőalakja kutyával és Kádár Béla szemrevaló szerelmespárja is. Mattis-Teutsch János stilizált tájain, a szecessziósan tekergőző domboldalakon lágyan hajladoznak a szélben a lombkoronák. Az elvont mértani ábrázolás szigorát tükrözik Tihanyi Lajos szín-szeletei, František Kupka fekete-fehér csíkjai és síkjai, továbbá Moholy-Nagy László, Weininger Andor vagy Victor Vasarely (Vásárhelyi Győző) körformái, kontrasztos színvilágukkal. Konkrét címadása ellenére szürrealistán elvont Étienne Beothy (Beothy István) Kozák tánc elnevezésű plasztikája, amelyet parabolaformákból szerkesztett, míg František Foltýn ennek organikus változatát műveli a festészetben. Szimmetrikus szerkesztése miatt is egymás „ikerpárja” Jan Zrzavý Meditáció (Ima) című művén a

keblén összefonódott kezű és lehunytt szemű nőalak és Ivan Meštrović vele egyidős, bronzba öntött Veszta szüze, valamint férfiváltozatban Franz Metzner kőből faragott Összeomlása, továbbá Anton Hanak Az utolsó ember feszületszerűen széttárt karú, patinás fémplasztikája. Az „új tárgyiasság” irányzatának iskolapéldája Paul Gebauer Az én sziléziai falum realiztikus embercsoportja, akárcsak Bortnyik Sándor metafizikus háttérű portréja a kassai Dr. J. Polákról, a Kelet-Szlovákiai Múzeum akkori igazgatójáról. Ezt a vonulatot folytatta Vaszkó Ödön is az Este (Parkban) című művével, melyen a tömbházának kivilágított ablakaival, illetve Pándy Lajos nőalakja, ölében képeslappal és Kontuly Béla munkáslánya, keresztben csíkos blúzában, a távoli látóhatáron gyárkérmények körvonalaival sejteti a jövőt. Barcsay Jenő síkszerű kettős portréja, a Vörös fiúk (Munkások) képe is ezek sorához tartozik. A koncentrációs táborban elpusztított Farkas István kávéházi jelenetének borzító-szivarozó nagypolgári párja, Oskar Kokoschka, a műgyűjtő Nemes Marcellt idéző, oldott alakja, továbbá – már Ausztria német bekebelezése miatti, kényszerű emigrációjában készült – a prágai kikötő madártávlati körképe is remekül idézik a kort. És akkor még nem is szoltunk a nemzetközi Bauhaus-mozgalmat színpadtechnikai, építészeti, valamint fotografiai újításairól – Moholy-Nagy Lászlóval az élen –, de Breuer Marcel világszerte méltán és máig népszerű csövázás bútorairól sem...

Amikor Ausztria kulturális központból perifériává vált, a művészet súlypontja nyugatról keletre és délre került át, egészen a Balkánig. Erre a magyar tanulmány szerzők is felhívják a figyelmet, akik közül Bajkay Éva, a Bauhaus szakértője, Barki Gergely a hazai művészet expresszionista irányvonala kapcsán főként Rippl-Rónai Józsefről írt, Mészáros Flóra pedig az absztrakció-kreáció irányzatát követi nyomon az egykori örökös és koronatarományokban. Dobó Gábor és Szeredi Merse Pál szerzőpárként az avantgárd magazinokat mutatja be Párizstól Berlinen és Bécsen, Varsón és Prágán át Újvidékig (Novi Sad), Bukarestig, Zágrábig.

Wagner István